

MUĞLA'DAKİ KAHVE FALINA BAKMA GELENEĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Aslı Büyükokutan*

I. Giriş

Geleceğe ve bilinmeyene olan merakı tatmin edebilmek için yapılan yorumları kapsayan “fal” sözcüğü Arapçadır. Kamûs-i Türkî’de, kelimenin aslının “fa’l” olduğu ifade edildikten sonra “1. Uğur, iyi tâlih, baht, nîk. 2. Baht ve tâlihi anlamak için birtakım vesâit-i garibeye müracaat etmeye, atılan boncuk ve baklaya, ale-t-tesâdüf açılan bir kitabın bir satırına, koyunun kürek kemiğine vesair böyle şeylere bakıp bunlardan ma’na istihrâc etme” (Şemseddin Sami, 1999, 979) anlamlarına geldiği belirtilmektedir. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat’ta, “Uğur; tâlih deneme; kahve fincanına, iskambile bakmak gibi birtakım garip usullerle insanın tâlihine âit şeyler söyleme” (Devellioğlu, 1998, 250) şeklinde ifade edilen kelime, İslâm Ansiklopedisi’nde, “Çeşitli tekniklerle gelecekte ve bilinmeyenden haber verme, gizli kişilik özelliklerini ortaya çıkarma sanatı” (Aydın, 1995, 134) anlamlarına gelmektedir.

Türkçe Sözlük’te (2009, 677) kelimenin anlamı, “Geleceği öğrenmek, şans ve kısmeti anlamak amacıyla oyun kâğıdı, kahve telvesi, el ayası ve benzerine bakarak anlam çıkarma, bakı” olarak verilmektedir. Yerel söyleyiş ve anlamlandırmaları gösteren Tarama Sözlüğü’nde (1996, 1602), “Fal eylemek: Fâl-i hayir addetmek” şeklinde geçen kelime; kişinin geleceği, kaderi ve talihi hakkında birtakım bilgiler elde edebilmek, ipuçları yakalayabilmek amacıyla

*Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi.

çeşitli metotlar kullanılarak yapılan bir kehanet türü (Gündüz, 1998, 125) olarak da belirtilmektedir. *

Çalışma sahasındaki sözlü kaynaklar tarafından fal, iki farklı şekilde tanımlanmaktadır. Falın, “mistik sezgi gücü” olduğunu ifade eden ilk grubun yapmış olduğu fal tanımlarından bazıları şöyledir:

Geleceğe dair atadan kalma bir akıl yürütme sanatı [İşli, Taşkın].**

Allah’ın bazı insanlara verdiği bir güç, bir his [Atasever, Çiftçi].

İnsanın içinde olan bir yetenek, önsezi [İnal, Yaraş].

İnsanların gözüne bakıp onlardaki enerjii yakalayabilmek ve insanın biyografisini çıkarabilmek [Yerdelenli].

Önsezileri kuvvetli olan kişilerin karşısındaki kişilerin enerji alanlarına girerek o kişiler hakkında kişisel tahminde bulunabilmeleri [Aysel, Uygun].

Bir grup sözlü kaynak da falın, “batıl inanç” olduğunu belirtmekte ve falı şöyle tanımlamaktadır:

Gerçek olmadığı bilinmesine rağmen gırgır, şamata olsun diye bakılan ve baktırılan bir eğlence unsuru [Yaman, Yılmaz, Akyıldız].

Çaresiz kalanların umut kapısı [Okur, Sakarya].

Bir arayış, iyi beklenti, ilgi [Türker, Uçar].

Bugünkü zahmetten kaçıp gelecekte mucize beklemek [Aydemir].

Muğla yöresinde “fal”, “niyet”, “fal açtırmak”, “fala bakmak”, “fal atmak”, “niyet açtırmak” *** olarak bilinen bu uygulamaya, özellikle genç kızlar, gelinler ve dul kadınlar arasında

* Divanü Lûgat-İt-Türk’te Kaşgarlı Mahmud fal kelimesini “ırk” sözü ile ifade etmektedir. Irk, “Falcılık, kâhinlik ve kimsenin gönlündekini bilmek” demektir. Aynı kökten gelen “ırklamak kelimesi de “kâhinlik etmek, ırk (fal)a bakmak” (Atalay, 1998, 42; 1999, 443) anlamlarında kullanılmaktadır. Bununla birlikte Irk Bitig ya da “Fal Kitabı” eski Türk runik yazısı ile kitap biçiminde yazılmış ve günümüze kadar gelebilmiş tek Eski Türkçe yapıttır (Tekin, 2004).

Oğuz destanının çeşitli rivayetlerinde zikredilen bilge ve filozof İrkil Ata ya da İrkil Hoca’nın adı da kâhin ve falcı anlamını ifade etse gerektir. Yakutların inançlarına göre ilk kâmin adı An Argıl’dır (İnan, 2003, 113-114). “An Arkıl Oyun” en güçlü şaman olup, ölüleri diriltir, körlerin gözlerini açar, ruhi hastalıkları tedavi eder. Şamanlar, kamlık merasiminden önce “An Artık Oyun”u yardıma çağırır, ondan sonra hastalıkları muayene ederlerdi. Güçlü şamanların ölü diriltmesi, kör gözleri açması, Arkıl’dan kalma kabiliyet gibi algılanır. Şamanların müracaat ettiği bu ilk şaman ruhu, aynı zamanda ilk falcıdır, gelecekte haber veren kişidir (Bayat, 2006, 84).

Kutadgu Bilig’te de, “İyi tâlih, baht” anlamlarında (Arat, 1998, 406, 487, 496, 557) birden fazla yerde geçen “fal” kelimesi bir yerde “Kupa körklüğü kör kılın özke fal” şeklinde kılın- eylemiyle birlikte kullanılmaktadır (Arat, 1998, 260). “Tölgə” sözcüğü de Şamanistler arasında fal anlamına gelen yaygın bir kelimedir (İnan, 2000, 151).

** Makale içerisinde sözlü kaynaklar [soyadları] esas alınarak verilmiş olup, sözlü kaynaklar hakkındaki bilgilere çalışmanın sonunda yer verilmiştir.

*** Türkiye Türkçesinde fal olarak geçen kelime, Gagauz (Gaydarci, Koltsa, Tukan, 1991, 94), Başkurt (Agişev vd., 1993, 507), Azerbaycan (Altaylı, 1994, 415) ve Tatar (Ganiyev, Ahmet’yanov, Açıköz, 1997, 173) Türkçelerinde “fal”; Kazak Türkçesinde “bal, boljav” (Koç, Bayniyazov, Başkapan, 2003, 76, 91); Özbek Türkçesinde “fâl” (Akâbirov vd., 1981, 304); Türkmen Türkçesinde “pâl” (Hamzayev vd., 1962, 513); Yeni Uygur Türkçesinde “pal” (Necip, 1995, 313) biçiminde yer almaktadır. Kırgızlarda fal sözcüğünü “bal, tölgö” kelimeleri karşılamaktadır (Yudahin, 1998a, 81; 1998b, 754). Öyle ki Manas destanında

merak konusudur. Aslında geleceğe olan merak yediden yetmişe herkeste mevcut olmasına rağmen, fal bakan ve baktıran kişiler daha çok kadınlardır. Kadınların erkeklere göre daha hassas olmaları, içe dönük ruh yapıları, konuşarak deşarj olup rahatlayabilmeleri, özellikle çalışmayan kadınların dış dünyayla iletişimlerinin azlığı, erkeğe bağımlılıkları, kaderci oluşları gibi sebepler, kadınları fal açtırmaya daha fazla itiyor olsa gerektir.

Fal bakılırken çeşitli yöntem, araç ve teknikler kullanılmakta, buna göre de değişik fal türleri ortaya çıkmaktadır. İslamiyet öncesi Türklerde kullanılan fallar arasında kürek kemiği falı, aşık kemiği falı*, kumalak falı, yıldız falı, fincan falı, yay falı, köpük falı, kaşık veya eldiven falı, ateş falı, Şamanların baktıkları birtakım fallar yer alırken İslam kültürünün etkisinde kullanılan zecr, iyâfet, tayr, kehânet irâfet, ihtilac, kıyâfet, firâset, kitap falı, Kur’ân falı**, kur’a falı, ilm-i remil falları bulunmaktadır (Duvarcı, 1993, 19-33). Günümüzde ise kahve falı, bakla falı, iskambil falı, el falı, tespih falı, ayna falı, rüya falı, su falı, çay falı, papatyay falı, yazı falı, tuz falı, taş falı, bilgisayar falı, tarot falı gibi pek çok fal çeşidine müraacaat edilerek geleceğe olan merak giderilmeye çalışılmaktadır. *** İnsana kutsalını dahi fal ve kehanete araç ettiren merakın ****, geleceği öğrenme adına kullandığı bir diğer fal çeşidi de ay veya güneş tutulması, yeni ay görünmesi, yıldız kayması, şiddetli yağmur veya dolu yağması ya da rüzgâr esmesi, gök kuşağı, şimşek, yıldırım ve deprem gibi bazı tabiat olaylarıdır (Boyraz, 2006, 3).

Sözlü kaynaklar, “Fala inanma, fâlsız da kalma” diyerek, gerek profesyonel, gerekse amatör olarak bilinen falcılara gitmektedirler. İslamiyet öncesi Türk kültüründe, başlı başına bir ilim şubesi olan fal içerikli uygulamalar, Türk toplumunun içerisinde bulunduğu inanç kültürüyle ve zamanla dâhil oldukları inanç dairelerinden beslenmekle çeşitlilik arz etmektedir. Bu bağlamda kahve falı, günümüzde kadınlar arasında yaygın olarak bakılan ve baktırılan fallar arasındadır. Kahve falının işlevlerini ve gelenek içerisindeki yerini daha iyi anlayabilmek için öncelikle kahve falcılığı, kahve falına bakanlar ile baktıranlar hakkında bilgi vermek gerekmektedir.

kahraman Manas’ın arkadaşlarından biri tölgöçü Kara Tölek’dir (Yıldız, 1995). Fal-büyü ve falcı-büyücü anlamına gelen “tölge” ve “tölgeçi” kelimeleri, hâlen Tuva Türkçesinde de yaşamaktadır (Arıkoğlu ve Kuular, 2003, 108). Örneğin; “Alday-Buuçu” destanında Albıs, Şulbus ata-oğul hanların otağında zehirli süتن içerek zehirlenen Han-Buuday, “tölgeçiniñ oğlu Tölee-Şınar, belgeçiniñ oğlu Belle-Şınar” kardeşler tarafından “belge sudur” da yazdığıınca iyileştirilir (Ergun ve Aça, 2004, 211-288).

* Kürek Kemiği ve aşık kemiği ile fal açma âdeti konusunda bk. (Roux, 1994, 71-78; Buharalı, 1995, 275-278; İnan, 2000, 151-158; Tavkul, 2007, 181-190).

** Kur’an-ı Kerim aracılığıyla fala bakma ve fal metodlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Uzun, 1995, 141-145; Sezer, 1998, 18-35; Boyraz, 2000, 162-164).

*** Fal ve kehanet çeşitleri için bk. (Özseven, 1939, 188-189; Arat, 1991, 277; Duvarcı, 1993, 19-48; Roux, 1994, 65-80; Asımğil, 1999, 75-134; Scognamillo ve Arslan, 2000; Arslan ve Yılmaz, 2000; Uygun, 2005, 12-38; Sümbüllü, 2010, 59-62).

**** İslamiyet’in konuya yaklaşımı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Duvarcı, 1993, 9-13; Çelebi, 1995, 138-139; Arslan ve Yılmaz, 2000, 223-232; Scognamillo ve Arslan, 2000, 163-167).

II. Kahve Falcılığı, Kahve Falına Bakan ve Baktıranlar

Latince adı *coffea arabica* (Bostan, 2001, 202) olan kahve, “kökboyasıgiller familyasının *coffea* cinsinden tropik çalı türlerine, bu türlerin tohumlarına ve tohumlardan hazırlanan içeceğe verilen ad” olarak tanımlanmaktadır (Ana Britannica, 1988, 405). Arapça “*kahva*” dan* gelen ve Türkçeden muhtelif Avrupa dillerine *kaffee*, *kaffe*, *koffie*, *kahvi*, *coffee*, *café*, *caffè* gibi varyasyonlarla geçmiş olan *kahve* kelimesinin menşei konusunda görüş birliğine varılmış değildir (Demir, 2011, 3). Kahvenin ya da kahve bitkisinin anavatanı hemen herkesçe Habeşistan’ın (Etiyopya) *Kaffa* bölgesine kadar götürülür (Arendonk, 1997, 95). Söz konusu şehirle kahve kelimesi arasındaki fonetik yakınlık kimi araştırmacılarca yerinde bir tesadüf olarak görülmektedir (Hattox, 1998, 16). Zira bölgede yabani kahve ağaçları bulunmasına rağmen Habeşistan’da kahveyi ifade için *bunn* kelimesi kullanılmaktadır (Arendonk, 1997, 95).

14. ve 15. yüzyıllarda Habeşistan’dan Yemen’e getirilen kahve bitkilerinin çekirdekleri Araplar tarafından toplanarak büyük çapta kahve yetiştirilmiş ve yüzyılın sonlarından itibaren içecek olarak yaygınlık kazanmıştır (Heise, 2001, 13). Baharat yolu gibi ticaret yolları vasıtasıyla 16. yüzyılın başlarında Mekke ve ardından Kahire’ye, yüzyılın ortalarına doğru İstanbul’a ve 17. yüzyılın ortalarında önemli Avrupa merkezlerine ulaşmıştır (Bostan, 2001, 203).** Merkezdeki İslam topraklarında kahve içmenin başlangıcına dair çeşitli rivayetler bulunmakla birlikte*** kahvenin önce tasavvuf çevrelerinde rağbet gördüğü bilinmektedir. Söz konusu çevreler, bilhassa ibadet ve zikir için vücudu zinde ve uyanık tutma özelliğinden dolayı kahve içmeyi tercih etmişlerdir (Arendonk, 1997, 95). Kahvenin sarhoş edici bir madde olduğunu ileri sürüp haram kabul eden bir görüşe karşılık, Kur’an’da tefekkür için geceleri uyanık kalmanın faziletlerinin vurgulandığına dikkat çekilerek kahveye dinsel açıdan meşruiyet kazandırılmaya çalışılmıştır (Hattox, 1998, 60)****.

* Kahve kelimesinin Arapçada ne zamandan itibaren kullanıldığı bilinmemekle birlikte, kahvenin öğrenilmesinden önce de yaygın olarak kullanılan bir sözcük olma ihtimali vardır. Öyle ki şarapla ilgili bir kelime olduğu ve aşağılayıcı bir sıfat olarak da kullanıldığı kaydedilmektedir. Sözcüğün türetildiği Arapça k-h-v / y kökü, bir şeyi tiksindirici hale getirme ya da bir şey için duyulan üzüntüyü azaltma anlamındadır. Tıpkı şarabın insanın yeme isteğini kesmesi gibi, kahve de insanın uyuma isteğini keser (Hattox, 1998, 16). Kelime ayrıca “doyma, halis süt ve koku” anlamlarına da gelmektedir (Bostan, 2001, 202).

** Kahvenin Yakınoğru’ya girişiyle ilgili olarak bk. (Hattox, 1998, 9-24; Demir, 2011, 3-24).

*** Kahvenin içilmesi ve yayılmasıyla ilgili rivayetlerden birine göre, kahveyi ilk bulan kişi Ali Ömer Şazili adında bir tarikat şeyhidir ve müritlerine uyarıcı hassasından dolayı tavsiye etmiştir. Şazili, kahvenin zenzem gibi olduğunu, hangi niyetle içilirse faydalı olacağını belirtirken bir mutasavvif ise, kahvenin önemini anlatmak için, vücudunda bir miktar kahve bulunan kimsenin cehenneme gitmeyeceğini söylemiştir (Arendonk, 1997, 95-96).

Bir başka rivayet kahveyi ilk bulan ve kullanan kişinin, “Allah dostu, din serveri” ve “anneye karşı sevgi ve saygı timsali” olarak bilinen Veysel Karani olduğunu ifade etmektedir. Veysel Karani’nin, memleketi olan Yemen’de, deve çobanlığı yaparken kahveyi yiyen hayvanlar üzerindeki etkiyi fark ettiği ve insanlığa kazandırdığı anlatılmaktadır (Ergun, 2011, 103). Karani’nin, kendisine keyif vermesinden dolayı, bu bitkiye “keyfe” adını verdiği ve bu isim daha sonraları “kahve”ye dönüştüğü ileri sürülmektedir. Kahve içildikten sonra, “Veysel Karani’nin ruhuna değsin” dendiği de bilinmektedir (Üçer, 1987, 425).

Erzurum’dan derlenen bir anlatmaya göre kahvenin piri, kötü bir kadındır. Kadın öldükten sonra mezarının göbeğinde bir kahve ağacı bitmiştir (Düzgün, 2008, 139).

**** İlk çıktığı dönemlerden itibaren kahvenin yararları ve zararları ortayakonulmaya çalışılmıştır. Kahvenin

Osmanlı Devleti'nin 1517 yılında Mercidâbık ve Ridaniye seferlerini düzenlemesiyle kahve Osmanlı coğrafyasına girmiş (Heise, 2001, 13) kahve ve kahvehane etrafında geniş bir kültürel birikim oluşmuştur (Yıldız, 1996, 157-194; 2002, 635-639). Kahvehaneler “erkekler evi” ve “kadınların giremediği bir ortam” olarak tasvir edilirken (Georgeon ve Desmet, 1999, 21), hamamlar, komşu ziyaretleri kadınlar arasında kahve içme geleneğinin yaygınlaştığı mekânlar olarak bilinmektedir (Ünver, 1963, 42). Şekersiz, şekerli ya da az şekerli olarak, kişilerin damak tadına göre pişirilen ve lokumla ikram edilen kahve, Türklerin geliştirmiş olduğu kahve içme ritüelleri arasındadır (Bilge, 2008, 2). Bu durum, kahvenin pişirilmesinden, içilmesine, fincanın kapatılmasından yorumlanmasına kadar bir dizi inanış ve uygulamayı beraberinde getirmektedir.

Kahvenin gerek kabul günlerinde gerekse eş dost ziyaretlerinde en çok tercih edilen içecek olması, kahve falı geleneğinin canlı tutulmasına sebep olmaktadır. Pişirmeye hazır halde alınan kahvenin yanı sıra, özellikle Muğla'nın köylerinde, kahve çiğ olarak alınmakta; bakır tavalarda, közde kavrulmakta; el değirmeninde çekilmekte ya da dibekte dövülmektedir. Sıcak sıcak çekilen kahve, bakır cezvelerde, közde, soğuk su ilave edilerek, misafirin huzurunda pişirilmektedir. Ege yöresinde közde pişirilen ve “kahve kütletmek” de denilen kahvenin içine *mercan köşkü* adlı bitkinin taze bir dalı da batırılmaktadır (Ergun, 2011, 108). Kekiğin bir türü olan ve kahveye güzel bir tat veren bu bitki, bazen kurutulup kahve ile birlikte çekilerek pişirilmektedir. Büyük bir özenle pişirilen kahveler içildikten sonra fincanlar tabağına kapatılmakta ve fincanın içinde oluşan şekillere bakılarak bunlardan anlam çıkarılmaya çalışılmaktadır. Fincanına bakılan kişinin geleceğine dair söylemler (Alagözlü, 2007, 3-21) esasına dayanan ve genellikle “kahve falı” olarak anılan bu fal, kadınlar arasında yaygın olarak bakılan ve baktırılan fallardandır.*

Muğla yöresinde kahve falı bakan, “falcı” ya da “bakıcı” olarak bilinen kadınlar, bu işe başlama şekillerine göre profesyonel veya amatör olarak değerlendirilmektedirler. Amatör falcılar kabul günlerinde, sohbet ortamlarında kahveler içildikten sonra eğlence olsun diye kahve fincanı içinde oluşan şekilleri yorumlamak suretiyle fal bakmaya başladıklarını ancak söylediklerinden bazıları gerçekleşince kısa sürede adlarının yayılarak birçok kişinin kendi-

melankoli hastalığına, basur hastalığına, baş ağrısına, kimilerine göre ise cüzama neden olduğu söylenmiştir. Yine uykusuzluk meydana getirdiği ve iştah kesici olduğundan zayıflamaya neden olduğu da belirtilmiştir. Bunun yanında besleyici bir madde olduğu, üşütmeden kaynaklanan soğuk algınlığına ve öksürüğe iyi geldiği, böbreklerde idrar sökücü özellikleri olduğu, çiçek hastalığını önlediği, kızamığı hafiflettiği, deri kızarıklıklarını önlediği ve kanın dolaşım dengesini sağladığı da kahveye atfedilenler arasındadır (Hattox, 1998, 53-63).

* Kahve falına bakan kadınlardan ilk kez 1700 civarında Londra ve Paris'te söz edilmektedir. Ancak çok geçmeden falcı kadınlar Almanya'da da faaliyete geçmişlerdir. 1742'de Leipzig'de *Kahve tavelerinden fala bakan kadın*, C. G. B. 'nin notlarıyla adlı kitapçık, 1756'da Raab'da (Macaristan) *Oraculum-geomaticum ya da Kahve'de ve benzeri tüm içeceklerde kaderi görme sanatı ve bilgeliği* yayımlanmıştır. Artık bir literatüre de sahip olan bu Hıristiyanlık dışı kehanetler, töre ve düzen bekçilerini alarma geçirmiştir. 1762'de Hamburg Senatosu “*Fala bakmak, kahve telvesi okumak ve benzeri faaliyetlere karşı kararname*” bile çıkarmıştır. Her halükârda, para cezası tehdidi bu yeni batıl inancın büyük bir yaygınlık kazanmasını önleyememiş, tüm ülkede kahve fincanları fal niyetiyle kapatılmıştır. Detaylı bilgi için bk. (Heise, 2001, 60-92).

lerine fal baktırmaya geldiklerini ifade etmektedirler. Bu kişiler, altıncı hislerinin kuvvetli olduğunu düşünen, olumlu şeylerden bahsederek karşısındaki insanları mutlu edebilmek, eğlendirebilmek, az da olsa rahatlatarak hayata bağlanmalarını sağlayabilmek ve güzel vakit geçirebilmek amaçlarıyla fal baktıklarını ifade etmektedirler. Amatör falcılara başta kabul günleri olmak üzere, kuaförlerde, iş yerlerinde, kafeteryalarda, üniversite kantinlerinde sıkça rastlanmaktadır.

Profesyonel falcılar ise, fal bakabilmeyi ilahi bir güç olarak algılayan ve bu yeteneğin kendilerine rüyada bahsedildiğini * ya da büyüklerinden el alma yoluyla kendilerine geçtiğini söyleyen kişilerdir. Bunlar, kahve fincanında oluşan şekillerden yola çıkılarak yapılan yorumların doğru olmayacağını, fal bakarken fincanı araç olarak kullanıp kişinin geçmişini ve geleceğini gönül gözleriyle gördüklerini ifade etmektedirler. Çevrede iyi fal baktığı söylenen sözlü kaynaklardan biri, “Ben öncelikle karşıdaki kişiden aldığım elektrige bakarım. Kahve fincanındaki objelere bakarak kişinin geleceğiyle ilgili yorumlarda bulunmak akıl mantık işi değildir. Fala bakmak bir enerji işidir, karşıdaki kişiyi gönül gözüyle görmek ve onunla empati kurmak gerekmektedir” demektedir [Aydemir].

İnsanlara gelecek hakkında gerçek bilgiler verebildiğini söyleyen ve kendisini bu konuda profesyonel olarak değerlendiren bir sözlü kaynak, rüyasında kalp gözünün açıldığını şöyle anlatmaktadır: “Evlendiğimde Subhaneke duasını bile bilmiyordum. Namaz kılmam gerekti ancak dua bilmediğim için zoruma gitti ve ağlamaya başladım. O sırada ‘Yaradanım bana dua ver. Öyle bir dua ver ki darda olan kullarına da yardım edeyim’ dedim ve göz yaşları içinde uykuya daldım. Rüyamda bir ışık huzmesi içinde dikilen sakallı bir dede gördüm. Dede bana, ‘Kalk kızım sahur saati geldi’ dedi. Gözümü açtığımda aynı zatın başucumda dikildiğini ve sağ elini başıma koyarak Kur’an’daki tüm surelerin başlarını sırayla söylediğini gördüm. Böylece sanki tüm sureler hafızama kaydedildi. Ardından bana bir kâse uzattı ve kâseye bakmamı söyledi. Başlangıçta bomboş bir kâse olduğunu söyledim. Uyku sersemi olduğumu ve besmele çekerek dikkatle bakmamı söyledi. O vakit kâsede bilmediğim duaları gördüm. Dede bana, ‘Allah tarafından kalp gözümün açıldığını’ müjdeledi. Uyandığımda tüm dualar aklımdaydı ancak kimseye anlatmadım, on bir yıl kendimi sakladım” [Atasever].

Profesyonel olarak fal bakan kişilerin gönül gözlerinin açık olması gerektiğini söyleyen bir başka sözlü kaynak, el alarak bu işe başladığını ve kendisinin de imanlı, düzgün, dünyayı unutup Allah’a düşkün olan birilerine el verebileceğini belirtmektedir. El verilirken, iki bardak suya, Allah’ın güzel suresi olan Yusuf suresi okunduktan sonra, suyun yarısını el verecek olan kişi, yarısını da el alacak olan kişi içmektedir. Ardından su içilen bardaklar değiştirilmekte ve tokalaşmaktadır [Yerdelenli].

Karşısındaki kişileri kalp gözüyle görebilme yeteneğine sahip olduklarını söyleyen sözlü kaynakların bir kısmı, ortada kahve fincanı olmadığı zaman yaptıkları yorumların bazı insanlara inandırıcı gelmediğini ifade etmektedirler. Böyle durumlarda kahveler içilmekte ve fincanın içinde oluşan şekiller yorumlanıyor gibi yapılmaktadır. Burada esas olanın kahve fincanının içindeki şekiller olmadığı, fincanın sadece bir araç olarak kullanıldığı ısrarla vur-

* Rüya ile ilgili görüş ve inançlar konusunda bk. (Günay, 2005, 78-88).

gulanmaktadır.

Profesyonel olarak fal baktıklarını söyleyen sözlü kaynakların yaşadıkları yerlere bakıldığında, il ya da ilçe merkezlerinin oldukça dışında veya çok modern semtlerinde oturdukları görülmektedir. Modern semtlerde oturan falcılar, “sosyete falcısı” olarak çalıştıkları için kendilerinden randevu almak oldukça zor olmaktadır. Bu kişilerin, müşterileri arasında daha çok sanatçılar ve tanınmış kişiler bulunmaktadır. Sohbet edilebilen falcıların yaşları 32-40 arasında değişmektedir. Bu kişilerin çoğu ilköğretim mezunu olmakla birlikte bir kısmı da eğitim görmemiştir. Meslek olarak bakıldığında; sadece falcılık yapanların yanı sıra, diğer bir mesleği olmasına rağmen falcılıkla uğraşanların olduğu da görülmektedir.

Falcılar, kendilerine fal baktırmaya gelen kişilerin her alandan her meslekten olabildiklerini belirtmektedirler. Öyle ki üniversite mezunu, yüksek lisans, doktora yapmış müşterilerinden bazılarının hemen her gün fal baktırmaya geldiklerini ifade etmektedirler. Bu kişilerin okumak ve kültürel anlamda kendilerini geliştirmek haricinde hayattan çok fazla zevk alamadıklarını hatta saplantılı, takıntılı olduklarını düşünmektedirler. Sıkıntı, üzüntü, umutsuzluk, sorunlara çözüm bulamama, kuşku ya da kaygı yaratan durumlar gibi olumsuzluklar, bireyleri fal baktırmaya yönelten etkenlerin başında gelmektedir. Ekonomik sıkıntı, duygusal ilişkilerde yaşanan sorunlar, sağlık sorunları, sınav gibi eğitim-öğretimle ilgili durumlar konusunda bilgi almak isteyen kişiler, falcıların yorumlarına müracaat etmekte, söylenenleri yaşamlarına aktarmaktadırlar.

Fal bakan kişilerin en önemli ortak özellikleri, geniş bir hayal ve yorumlama gücüne sahip olmaları, karşısındaki kişilere yönelttikleri soruların cevaplarını dikkatlice dinleyip onlarla kısa sürede iletişime geçebilmeleri, öngörülü, temiz kalpli ve inandırıcı olmalarıdır. Sözlü kaynaklar, bu “meslek”e sahip olanların aynı zamanda iyi birer söz ustası olduklarını da vurgulamaktadırlar. Hatta sözlü kaynaklardan birisi, kendisine fal baktırmak için daimi olarak gelen birçok kadının olduğunu, bu kadınların bazılarını birbirleriyle tanıştırdığını ve kimi zaman onları toplu olarak kabul edip terapi şeklinde sohbetler gerçekleştirdiklerini belirtmektedir [Yerdelenli].

Kahve falına bakan kişiler, altıncı hisleri kuvvetli olan kişiler olduklarını ifade ettikten sonra, kendileri gibi altıncı hissi kuvvetli olan kişilere sağlıklı bir şekilde fal bakamadıklarını belirtmektedirler. Buna sebep olarak da, fal bakan kişiyle, baktıran kişinin altıncı hislerinin çakışması gösterilmektedir. Sözlü kaynaklardan biri de mezhebi kendisinden farklı olan kişilere fal bakmadığını, onlara karşı içine herhangi bir his doğmadığını ancak kırılmamaları için birkaç şey söylediğini ifade etmektedir. Bu duruma sebep olarak da, bu kişilerin gusül abdesti almadığına inandığını söylemektedir [Balcı]. Fal baktıran kişilerin de öncelikle fala inanmaları gerektiği aksi takdirde fallarının doğru çıkmayacağı ısrarla vurgulanmaktadır.

Kahve falına bakan kişiler, üst üste en fazla üç kişinin falına bakabildiklerini, fazlası durumunda beyinlerinin yorulduğunu, kendilerini yorgun ve bitkin hissettiklerini ifade etmektedirler. Sözlü kaynaklardan biri de, çok sıkıntılı olan kişilerin fallarına baktığı zaman, onlardaki sıkıntının kendisine geçtiğini ve kimi zaman baygınlık geçirdiğini anlatmaktadır [İnal]. Bu konuda, fal bakmanın bir konsantrasyon işi olduğu ve kişiye odaklanınca enerji

kaybı yaşandığı için falına bakılan kişinin rahatladığı ancak fal bakan kişinin üzerine bir ağırlık çöktüğü belirtilmektedir. Yine, kahve falı bakan kişiler hiç tanımadıkları insanların fallarına daha iyi baktıklarını, sürekli gelip fal baktıranlar hakkında bazı temel bilgileri edindikleri için o kişilere sağlıklı bir şekilde fal bakamadıklarını söylemektedirler.

III. Yapısal Özellikleriyle “Kahve Falı”

Fincan falı olarak da bilinen bu fala baktırmak isteyen kişi, kahveyi içmeden önce su içer. Bu şekilde hem ağzını arındırmış, hem kahvenin zevkine varmış, hem de falının daha gerçekçi çıkmasını sağlamış olur. Öyle ki suyu kahveden sonra içmek acemi işi olarak görülür ve “kahveyi sele vermek” şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca kahve içilirken fincanın hep aynı yerinden içmeye özen gösterilir. İçilen kahvenin telvesinin ne çok sulu ne de kuru bırakılmasına da dikkat edilir. Söz konusu özen ve dikkatten sonra, bir dilek tutularak, fincanın sapı sol elle tutulup sağdan sola doğru döndürülür, üç kere hafifçe çalkalanıp tabağa ters çevrilir ve soğumaya bırakılır. Bu işlemler yapılırken, “Neyse halim, çıksın falım” denir. Bir fincanda yalnızca bir dilek tutulur. Fincanın dibi ve tabak soğumadan kesinlikle açılmaz. Soğuyan fincan ve tabak önce birbirinden ayrıştırılır. Fal baktıran kişinin dileğinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği yorumlanır. Fincan soğuduğu halde tabaktan ayrılmıyorsa, tabağa yapışmışsa, o falın “Peygamber falı” olduğuna ve kişinin tüm dileklerinin kabul olacağına inanılır. Açılmadığı halde fincanı zorlayarak açan ve fal bakan kişinin içinde büyük bir sıkıntı ve huzursuzluk oluşacağına inanılır [Dinç]. Ardından, fincandan başlanmak suretiyle gerek kahve telvesinin gerekse boşlukların şekillerine çeşitli anlamlar yüklenerek bu simgesel göstergeler yorumlanır. Daha sonra fal baktırana birtakım sorular yöneltilerek alınan cevaplara göre yorumlarda bulunulmaya devam edilir. Fincandan sonra tabağın içinde kalan fazla telve dökülerek tabak da yorumlanır. Fal bakan kişi söz konusu yorumları yaparken elindeki da-ima saat yönüne çevirir. Fal bakıldıktan sonra fincan, tabağın üzerine baş aşağı bırakılmaz, aksi takdirde fal bozulmuş olur.

Kahve falına baktırmak isteyen kişi, kahvesini kendi içmek durumundadır. Fal kapatılırken tutulan dileğin ne zaman gerçekleşeceği fala bakılırken belirtilmektedir. Tabakta damlanın hızlı ya da yavaş akması, dileğin de çabuk ya da geç olacağı anlamına gelmektedir. Tabağa bakıldıktan sonra, görülenlerin ve tutulan dileğin bir an önce gerçekleşmesini isteyenler hemen gidip fincanını yıkamalıdır.

Kahve falına her zaman bakılabilmektedir. Ancak ağır mübarek günler olarak kabul edilen Ramazan ayında ve kandillerde fal bakılmamaktadır. Yine akşam ezanından sonra bakılan falların, fal bakan kişiyi yoracağına, ona rahatsızlık vereceğine, kendisinin rüyada korkutulacağına inanılmaktadır. Bununla birlikte, gün içerisinde fal bakmak için kullanılan fincan ve tabak aynı gün içinde bir kez daha fal için kullanılmamaktadır.

Fal baktıran kişilerin, içinde buldukları duruma ve fal baktırma amaçlarına göre fal bakma süresi değişiklik göstermektedir. Ancak bir fal bakma süresi, ortalama 10-30 dakikadır. Bununla birlikte fal bakan sözlü kaynaklar, fal bakma süresinin, fal baktıran kişinin

cinsiyetine göre de değişiklik gösterdiğini belirtmektedirler. Kadınlar, kafalarındaki soru işaretlerini gidermek ve yaşamlarında merkeze yerleştirdikleri olaylar ve ilişkilerle ilgili meraklarını tatmin edebilmek için erkeklere nazaran daha uzun ve detaylı bilgiler elde etmek istemektedirler. Bu nedene kimi zaman bir kahve falına bir saat bakıldığı olmaktadır.

Kahve falı, kişinin isteği doğrultusunda, ister toplu bulunulan bir mekânda, isterse kişiyle baş başa kalınarak bakılabilmektedir. Bunun yanı sıra, iyi fal baktığı söylenen kişilerin telefonuna bir şekilde ulaşarak telefonda fal baktıranlar da olmaktadır. Sözlü kaynaklar, yurtdışından dahi arayarak fal bakmalarını rica edenlerin olduğunu hatta gerektiğinde uçak biletleri temin edilerek başka yerlerdeki fincanlara bakmaya gittiklerini belirtmektedirler. Buna rağmen en iyi falın kişiyle yüz yüze gelinerek bakılan fal olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle kişinin yüzüne bakılarak, onu kalp gözüyle görme yönteminde, kişiyle yüz yüze olmak daha iyi olmaktadır. Eğer kişinin gelebilme imkânı yoksa ya da telefon aracılığıyla kahve falı baktırıyorsa, o kişiye ait bir fotoğraf kullanılmaktadır. Bu şekilde kahve falı bakan kişiler, fal bakacağı kişilerin kalbinin temiz olup olmadığını telefonda bile hissettiklerini, kalbini sevmedikleri kişiler hakkında yorum yapmadıklarını söylemektedirler.

Yakın geçmiş, yakın gelecek ve içinde bulunulan ana dair konularla ilgili bilgiler veren fal anlatısında giriş, gelişme ve sonuç bölümleri bulunmaktadır. Fal bakan kişiler yorumlayacağı konuları belli bir sıraya koymaktadırlar. Bazıları öncelikle sağlık, eğitim ve meslek konularına, ardından aile ve yakın çevreyle ilgili konulara, son olarak da duygusal ilişkilere değinmektedirler. Bazı falcılar ise tamamen o an fal baktıran bireyin durumu ve enerjisinden hareketle, altıncı hislerine dayanarak gözlerinin önüne gelen görüntüleri anlamlandırdıklarını belirtmektedirler. Dilek ve temennilerin yer aldığı sonuç bölümünde, falcı, önerilerini ve gerçekleşeceğini ifade ettiği bazı durumları açık uçlu bırakmaktadır.

Kahve falı bakarken defter ve kalem kullanan falcılar da bulunmaktadır. Fal baktıran bireyin doğum tarihi, anne adı ve burcu not alınarak yıldız hesapları yapılmaktadır. Bu listeye bireyin baba adı hatta sevgilisinin isminin eklendiği de olmaktadır. Yıldız hesapları yardımıyla bireye, kişilikleri, yaşam tarzları, eğitim düzeyleri, sağlık durumları, aşk yaşamları gibi yakın gelecekte yaşayacakları hakkında bilgiler verilmektedir. Kendileriyle görüşülebilen falcılar tarafından anlamlandırılan simgelerden bazıları şöyledir: Telvenin fincanın ortasına birikmesi, sıkıntı, sorun; balık, kısmet; kuş, haber; at, murat; deve, yer değiştirme; yılan, gizli düşman; bina, yer satın almak; yüzük, söz, nişan, evlilik; bayrak, resmi daireden gelecek bir haber, kamu görevine başlamak, mahkemeye ilgili olumlu sonuç almak. Söz konusu yorumlar yapılırken simgelerin nasıl görüldüğü de göz önünde tutulmaktadır. Simgelerin hareket halinde olup olmadıkları, fincanın neresinde yer aldıkları gibi faktörlere göre anlamlandırma değişmektedir.

Kahve falına baktıran bazı kişilerin büyük bir beklenti içine girdikleri, yapılan yorumlar gerçekleşmeyince yıkıldıkları, bazen de kendiliğinden olan şeyleri bile fala bağladıkları belirtilmektedir. Bu nedenle, gerek fincandaki şekillerin yorumunu yapanlar, gerekse karşıdaki kişiyi gönül gözüyle gördüklerini söyleyenler, kendilerinin ve falına baktıkları kişilerin aşırı

derecede üzülmesine ya da sevinmesine yol açabilecek yorumlar yapmaktan kaçındıklarını, sonuçta bunun sadece fal olduğunu, geleceği Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceğini ısrarla vurgulamaktadırlar. Fal bakan kişilerin çoğu, fal bakarken bireyin geleceği hakkında olumsuz bir şeyler hissediyor ya da görüyorlarsa, söylememeye özen gösterdiklerini, “Allah hayra çevirsin” diye dua ettiklerini belirtmektedirler. Buna karşın, nadir de olsa bazı falcılar, ölüm dâhil, hiçbir konuyu saklamayarak söylediklerini ifade etmektedirler. Falnâmelerin de başında belirtildiği gibi, “Gaybı ancak Allah bilir” sözü, gerek fal kitaplarının giriş kısmında yazılmakta, gerekse fal bakan kişiler tarafından sürekli dile getirilmektedir. Bu nedenle falcılar, kahve falı bakmak suretiyle yapılacak işin olayları hayra yormadan ibaret olduğunu özellikle vurgulamaktadırlar.

Profesyonel veya amatör olarak fal bakan kadınların çoğu kendilerinin tanıtımlarını, fal baktıran kişilerin tavsiyeleri doğrultusunda gerçekleştirmektedirler. Bu nedenle bireylerin memnuniyetlerinin önemine inanmaktadırlar. Baktıkları kahve falından memnun kalanların bir sonraki gelişlerinde yakınlarındaki insanları da getirmeleri, fal bakan kişi için bir tanıtım olanağı sağlamaktadır. Profesyonel olarak kahve falı bakan bazı kişiler ise kendi tanıtımlarını internet, gazete, televizyon gibi iletişim araçlarını kullanarak, fal kafelere gelenlere kartvizitlerini veya broşürlerini vererek yapmaktadırlar. Ancak tavsiye yoluyla yapılan tanıtımlar, yani kişilerarası iletişim kanalı, en yaygın tanıtım stratejisidir.

III. İşlevsel Özellikleriyle “Kahve Falı”

Kahve falı bakma veya baktırma geleneğinin bireysel ve toplumsal işlevleri hakkında şu genellemelerde bulunmak mümkündür:

Bireyin geleceğe dair merakını tatmin etme veya kaderini açıklama: İnsanoğlu tarih boyunca gerek kendi gerekse çevresiyle ilgili bilinmeyenleri öğrenmeye, böylece bir anlamda kendi kaderine hükmetmeye çalışmıştır. Tabiatdaki her şeyle bir mana verme, her davranışa bir anlam yükleme kişinin bu çabasının bir sonucudur. Bu açıdan bakıldığında kahve falı, insanın geleceğe dair meraklarını gidermek ve öğrendiğini zannettiği kaderini istediği yönde değiştirmek işlevine sahiptir.

Psikolojik bakımdan rahatlama ve telkin: Fal baktırmaya giden kişilerin, falcıdan beledikleri geleceği öğrenmekten çok teselli ve iç huzurdur. Öyle ki üzüntülerini, dertlerini yakın akrabaları ve kendisine en yakın hissettiği arkadaşlarıyla dahi paylaşmaktan kaçınanlar, mahrem konuları bile rahatlıkla falcılara anlatabilmektedirler. Günümüzde yaşam koşulları ve yoğun iş temposu nedeniyle kimsenin kimseyi dinlemediği ve çoğu kişinin sorunlarını kendi içinde çözmeye çalıştığı göz önünde bulundurulduğunda, falcıların bir nevi psikolog rolünü üstlenerek kadınların psikolojik olarak rahatlama ve telkin sağladıklarını söylemek mümkündür.

Eğlenme, eğlendirme, hoşça vakit geçirme: Toplu olarak bulunulan mekânda bakılan kahve falları eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevine sahiptir. Özellikle amatör olarak fal bakan kişiler, kahve fincanının içinde oluşan şekilleri mizah unsurlarını da ekleyerek yorumlamaktadır. Genellikle cinsel temaya dayandırılan bu yorumlar, benzer şekilde cinsel içerikli fıkraların anlatılmasına, bilmece sorulmasına neden olmaktadır. Böylece

kadınlar sohbet etmekten zevk aldıkları kişilerle bir araya gelerek hoşça vakit geçirmekte, fıkralar anlatıp, bilmece sorarak eğlenmekte ve stres atmaktadırlar.

Sosyalleşme: Kabul günleri, eş, dost ziyaretleri gibi kahvenin sıkça tüketildiği ortamlar kadınları bir araya getirip sosyalleşmelerine olanak sağlamaktadır. Özellikle çalışmayan, toplum içinde çok fazla sosyalleşme imkânı bulamayan ev kadınları için bu ortamlar bulunmaz fırsatlardır. Soğuduktan sonra, işin erbabı bir kadın tarafından açılan ve içinde oluşan şekiller doğrultusunda yorumlanan fincan, koyu dostluklara varan muhabbetlere, var olan arkadaşlıkların daha da pekiştirilmesine hizmet etmektedir.

Kültür ve değer aktarımı: Kahve falı bakan kişiler, toplum için önem taşıyan birtakım değerleri dile getirmektedirler. Örneğin; evlilik kurumunun kutsallığı, kadının evine bağlı, eşine sadık olması gerektiği, yardımseverlik, iyilik, dürüstlük, çalışkanlık gibi kavramların toplumda önemsenen bir değer olarak benimsenmesi şeklindeki toplumsal değerler fal anlatısında ifade edilmektedir. Bu aktarım aynı zamanda fal baktıran bireyin toplumla uzlaşmalarına da yardımcı olmaktadır.

Kendini gerçekleştirme: İnsanın bilinmezi ve esrarengiz olanı keşfetme konusundaki çabası karşısında, onun bu ihtiyacını karşılamak üzere bu işi meslek edinen kişiler (Boratav, 1994, 101), altıncı hisleri kuvvetli, karşısındaki insanların zayıf noktalarını kısa sürede sezebilen, empati kurabilen, telkin gücü yüksek, pratik zekalı ve dilbaz kimselerdir. Kahve fincanı içinde oluşan şekilleri yorumlarken, karşısındaki kişinin tavırlarını, duruşunu, jest ve mimiklerini göz önünde bulundurur. Kişinin problemini anlamaya yönelik sorular yöneltir. Sorulardan bir veya birkaçının onaylanması durumunda, kişinin problemini az çok tahmin eden falcı, soruna yönelik çıkış yolunu veya çözümü göstermeye çalışır. Bunu yaparken, kelimelerle oynar, eklemeler yapar, karşısındaki kişinin duymak istediği cevabı bulana kadar devam eder. Tüm bu özelliklerinden dolayı, fal bakan kadın, bir taraftan mensubu olduğu kadın topluluğu içerisinde sivrilerek belli bir statü ve saygınlık kazanırken, diğer taraftan kişisel bir doyuma ulaşmaktadır.

Değerlere destek verme: Dertlerini anlatan kadınları sabırla dinleyen ve yorum yapan falcılar, bunun karşılığı olarak herhangi bir ücret almamaktadırlar. Bu durumun bilincinde olan kişiler, emeğin karşılığı olarak, fal baktırmaya giderken yanlarında bir paket kaliteli kahve ya da lokum götürmektedirler. Ağzın tatlandırılması nedeniyle götürüldüğü belirtilen bu hediyeler, toplumsal değerlere destek verme, toplumsal kaynaşma ve dayanışma ruhunun canlı tutulmasında işlevseldir.

Toplumsal ve Kültürel Uzlaşımın Devamı: Kendileriyle sohbet edilebilen profesyonel falcıların çoğu, büyü yapan kişilerle işbirliği halindedir. Bakmış oldukları kahve falı konusunda daha detaylı ve tatmin edici bilgiler almak isteyen kişilere, birlikte çalıştıkları büyücülerin adreslerini vermektedirler. Böylece müşteriyle büyücü arasında iletişim kurarak mesleğin devam etmesini sağlamaktadır. Bu durum aynı zamanda halkın inanç ve düşünce dünyasını yansıtan bazı uygulamaların gelecek kuşaklara aktarılması işlevine de hizmet etmektedir.

IV. Sonuç

Kendine has bir geleneğin şekillenmesine vesile olan kahve falı bakma ve baktırma geleneğinin özü ve ruhu aynı kalmakla birlikte yöntemleri ve başvurulan kaynaklar çağın gereklerine uygun olarak şekil değiştirmektedir. Günümüzde, kahve falı bakmanın usul ve adabına dair bilgiler veren resimli ve resimsiz fal kitaplarının basılıyor olması, internette kahve falı bakan çeşitli sitelerin bulunması, “Kahvesi sizden falı bizden” sloganıyla açılan “fal cafe” lerin hızla yaygınlaşarak kabul görmesi, kahve falının işlevinin devam ettiğini göstermektedir. Bir başka deyişle, dış görünüşü, yapısı, uygulandığı alanlar değişmekte, ancak işlev büyük oranda özünü korumaktadır. Bu açıdan bakıldığında kahve falının, aktif bir kültür olgusu olduğunu ve ruhunda dinamizm taşıdığını söylemek mümkündür.

Söz konusu geleneğin güncellenerek günümüze kadar gelebilmesinin altında yatan ana sebep, insanın zihni yapısı ve duygusal açıdan bazı temel ihtiyaçlarının her devirde aynı olmasıdır. Hayatın her aşamasında insan, çözüme kavuşturamadığı problemlerle, cevabını bir an önce öğrenmek istediği sorularla karşı karşıya kalmaktadır. İşte bu aşamada kahve falı geleneği devreye girmekte ve kişi için bir çıkış noktası, umut kapısı olmaktadır.

Kahve falı bakma ve baktırma sırasında girilen iletişim süreci, bu geleneğin devamını sağlayan en önemli unsurdur. Fal bakan kişi, gerek kahve fincanında oluşan simgeler, gerekse iç sezilerinden hareketle karşısındaki bireyi adeta yakalamaya çalışmaktadır. Bu sırada, bazı sorular yönelterek, soruların cevaplarını dikkatlice dinleyip onlarla kısa sürede iletişime geçebilmektedirler. İnsanın duygularını paylaştığı kişiden sözlü olarak bir şeyler duyabilmesi, anlattıklarının dinlendiğini ve önemsendiğini hissedebilmesi fal sitelerinden ziyade falcılara müracaat edilmesinin en önemli sebebi olmalıdır.

Bireylerin ucuz ve kolay yoldan psikolojik destek alarak rahatlamaları da kahve falının işlevselliğini devam ettireceğine dair güçlü bir işarettir. Günümüzde yaşam koşulları ve yoğun iş temposuna eklenen aile içindeki bazı problemler, ekonomik zorluklar, sağlık sorunları, duygusal ilişkilerde yaşanan sıkıntılar, üzüntüler, eğitim-öğretimle bağlantılı bazı kaygılar devam ettikçe, kahve falına bakan kişilere duyulan ihtiyaç devam edecektir.

Dolayısıyla 16. asırdan itibaren Türk kültür hayatına giren ve kısa zamanda büyük rağbet gören kahve adındaki içeceğe bağlı bir şekilde ortaya çıkan kahve falının, söz konusu bireysel ve toplumsal işlevleri sebebiyle, yeni dönemin şartlarına ve gereklerine göre güncellenerek işlevini koruyacağı aşikârdır.

KAYNAKLAR

Sözlü Kaynaklar:

1. Adı: Rukiye **Soyadı:** İşli **Doğum Tarihi:** 1939 **Doğum Yeri:** Dalaman / Muğla **Tahsili:** Okuma yazması yok **Mesleği:** Ev hanımı.

2. Birsen, Taşkın, 1943, Yakaköy / Datça / Muğla, İlkokul mezunu, Ev hanımı.

3. Şerife, Atasever, 1966, Kurbağacık / Uzunyayla / Kayseri, İlkokul mezunu, Ev hanımı.
4. Elvan, Çiftçi, 1980, Toparlar / Köyceğiz / Muğla, İlköğretim mezunu, Ev hanımı.
5. Durdane, İnal, 1949, Mergenli / Ortaca / Muğla, İlkokul mezunu, Ev hanımı.
6. Hayriye, Yaraş, 1947, Karabörtlen / Ula / Muğla, Okuma yazması yok, Ev hanımı.
7. Saadet, Yerdelenli, 1960, Kars, Lise mezunu, Emekli.
8. Özgür, Atakan, Aysel, 1976, Ortaca / Muğla, Üniversite, Medyum.
9. Bircan, Uygun, 1978, Kurucuova / Kavaklıdere / Muğla, İlkokul mezunu, Ev hanımı.
10. Zeliha, Yaman, 1966, Dalaman / Muğla, İlkokul mezunu, Ev hanımı.
11. Meryem, Yılmaz, 1974, Dalaman / Muğla, Lise mezunu, Memur.
12. Reyhan, Akyıldız, 1979, Yukarıyenice / Çarşamba / Samsun, İlkokul mezunu, Ev hanımı.
13. Türkan, Okur, 1968, Şerefler / Dalaman / Muğla, İlkokul mezunu, Ev hanımı.
14. Hülya, Sakarya, 1976, Milas / Muğla, İlkokul mezunu, Ev hanımı.
15. Naime, Türker, 1970, Dalaman / Muğla, İlkokul mezunu, Ev hanımı.
16. Feride, Uçar, 1990, Kurucuova / Kavaklıdere / Muğla, Ortaokul mezunu, Ev hanımı.
17. Melek, Dinç, 1972, Dalaman / Muğla, Lise mezunu, Memur.
18. Semra, Aydemir, 1969, Dalaman / Muğla, Üniversite, Öğretmen.
19. Gönül, Balcı, 1972, Dalaman / Muğla, İlkokul mezunu, Ev hanımı.

Yazılı Kaynaklar:

- _____ (1988). Kahve. *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi (Cilt XII)*. İstanbul: Ana Yayıncılık, ss. 405-406.
- _____ (1996). *Tarama Sözlüğü (Cilt III)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- _____ (2009). *Türkçe Sözlük*. Onuncu Baskıdan Yapılan Tıpkıbasım. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Agışev, İ. M., vd. (1993). *Başkort Tiliniñ Hızlığı (Cilt II)*. Moskova.
- Akâbirov, S. F., vd. (1981). *Özbek Tiliniñ İzahlı Luğatı (Cilt II)*. Moskova: “Rus Tili” Neşriyatı.
- Alagözlü, Nuray. (2007). Bir Söylem Türü Olarak Kahve Falına Yönelik Bir İnceleme: Kahve Falı ve İdeoloji. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 3-21.
- Altaylı, Seyfettin. (1994). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü (Cilt I)*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Arat, Reşid, Rahmeti. (1991). *Eski Türk Şiiri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Arat, Reşid, Rahmeti. (1998). *Kutadgu Bilig (Cilt I)*. İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Arendonk, C., Van. (1997). Kahve. *İslâm Ansiklopedisi, İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografi Luğatı (Cilt VI)*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, ss. 95-100.
- Arikoğlu, Ekrem ve Kuular, Klara. (2003). *Tuva Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arslan, Arif ve Yılmaz, H. (2000). *Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Kehanet*. İstanbul: Karizma Yayınları.
- Asımgil, Sevim. (1999). *İnsanlık Tarihinin Gizemli Dünyası Büyü-Sihir-Fal Yıldızname-Kehanet-Nazar*. İstanbul: İpek Yayınları.
- Atalay, Besim. (1998). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi (Cilt I)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atalay, Besim. (1999). *Divanü Lûgat-İt-Türk Tercümesi (Cilt III)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Aydın, Mehmet. (1995). Fal. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt XII)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 134-138.
- Bayat, Fuzuli. (2006). *Oğuz Destan Dünyası*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bilge, Esra. (2008). Geçmişten Günümüze Türk Kahvesi <Tüketim Kültürü Bağlamında>. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, Bahar, 1, 1-11.
- Boratav, Pertev, Naili. (1994). *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler)*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bostan, İdris. (2001). Kahve. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt XXIV)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 202-205.
- Boyraz, Şeref. (2000). Üç Manzume ve Halkbilimi Açısından Değeri. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sivas, 9, 151-174.
- Boyraz, Şeref. (2006). *Fal Kitabı Melhemeler ve Türk Halk Kültürü*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Buharalı, Eşref. (1995). Türklerde Koyun Küreği Falına Bakma Âdeti. *Türk Kültürü*, Mayıs, 385, 275-278.
- Çelebi, İlyas. (1995). İslam'da Fal. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt XII)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 138-139.
- Demir, Erkan. (2011). Kahve-Mistik Bir Lezzetin Küresel Bir Tutkuya Dönüşümünün Kısa Tarihi. *Türk Kahvesi Kitabı*. Editör: Emine Gürsoy Naskali. İstanbul: Kitabevi Yayınları, ss. 3-24.
- Devellioğlu, Ferit. (1998). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Duvarcı, Ayşe. (1993). *Türkiye'de Falcılık Geleneği İle Bu Konuda İki Eser "Risâle-i Falnâme Li Ca'fer-i Sâdik" Ve "Tefe'ülname"*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma Ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Düzgün, Dilaver. (2008). *Erzurum'da Kahvehaneler ve Aşık Kahvesi Geleneği*. Ankara: Aktif Yayınları.
- Ergun, Metin ve Aça, Mehmet. (2004). *Tıva Kahramanlık Destanları-I-*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergun, Pervin. (2011). Türk Kahvesi Söylenceleri. *Türk Kahvesi Kitabı*. Editör: Emine Gürsoy Naskali. İstanbul: Kitabevi Yayınları, ss. 103-116.
- Ganiyev, F., Ahmet'yanov, R., ve Açıkgöz, H. (1997). *Tatarca-Türkçe Sözlük*. Kazan-Moskova: İnsan Yayınevi.
- Gaydarci, G. A., Koltsa, E. K., ve Tukan, B. P. (1991). *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü* (Çev. İsmail Kaynak ve A. Mecit Doğru). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Günay, Umay. (2005). Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği Ve Rüya Motifi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gündüz, Şinasi. (1998). *Din ve İnanç Sözlüğü*. Konya: Vadi Yayınları.
- Hamzayev, M., vd. (1962). *Türkmen Dilinin Sözlüğü*. Aşkabat: Türkmenistan İlimler Akademisinin Neşriyatı.
- Hattox, S., Ralph. (1998). *Kahve Ve Kahvehaneler Bir Toplumsal İçeceğin Yakınoğu'daki Kökenleri* (Çev. Nurettin Elhüseyni). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 38.
- Heise, Ulla. (2001). *Kahve Ve Kahvehane* (Çev. Mustafa Tüzel). Ankara: Dost Kitabevi.
- İnan, Abdülkadir. (2000). *Tarihte Ve Bugün Şamanizm Materyaller Ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, Abdülkadir. (2003). Oğuz Destanındaki İrkıl Ata. *İslamiyet Öncesi Türk Destanları (İncelemeler-Metinler)*. Saim Sakaoğlu ve Ali Duymaz. (Hazırlayanlar). İstanbul: Ötüken Yayınları, ss. 113-114.
- Koç, K., Baynıyazov, A., ve Başkapan, V. (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Necip, Emir, Necipoviç. (1995). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü* (Çev. İktil Kurban). Ankara: Türk

- Dil Kurumu Yayınları.
- Özseven, Âdil. (1939). Büyü, Fal Ve Rüya Tabirleri. *Halk Bilgisi Haberleri*, Temmuz, 8 (93), 185-189.
- Roux, Jean-Paul. (1994). *Türklerin Ve Moğolların Eski Dini* (Çev. Aykut Kazancıgil). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Sami, Şemseddin. (1999). *Kâmûs-ı Türkî*. Yedinci Baskı. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Scognamillo, Giovanni ve Arslan, Arif. (2000). *Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Fal*. İstanbul: Karizma Yayınları.
- Sezer, Sennur. (1998). *Osmanlı'da Fal ve Falnameler*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Sümbüllü, Ziya. (2010). Fal ve Falcılık Kavramı Ekseninde Türk Kültür Tarihinde Fal ve Kehânet. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 43, 55-72.
- Tavkul, Ufuk. (2007). Kıpçak Kökenli Türk Boylarında “Kürek Kemiği” ve “Kumalak-Taş” Falı. *Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 2003 (Cilt 2)*, 181-190.
- Tekin, Talat. (2004). *İrk Bitig Eski Uygurca Fal Kitabı*. Ankara: Öncü Kitap.
- Uygun, Azize. (2005). *El Falı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı, Isparta.
- Uzun, Mustafa. (1995). Fahnâme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt XII)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 141-145.
- Üçer, Müjgân. (1987). Kahve Ve Kahvehaneler. III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri (Gelenek-Görenek ve İnançlar) (Cilt IV). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, ss. 425-437.
- Yıldız, M. Cengiz. (1996). Kahvehanelerin Sosyal Hayattaki Yeri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2), 157-194.
- Yıldız, M. Cengiz. (2002). Türk Kültür Tarihinde Kahve ve Kahvehane. *Türkler Ansiklopedisi, (Cilt X)*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, ss. 635-639.
- Yıldız, Naciye. (1995). *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü İle İlgili Tespit ve Tahliller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yudahin, K., K. (1998a). *Kırgız Sözlüğü (Cilt I)* (Çev. Abdullah Taymas). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yudahin, K., K. (1998b). *Kırgız Sözlüğü (Cilt II)* (Çev. Abdullah Taymas). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özet

MUĞLA'DAKİ KAHVE FALINA BAKMA GELENEĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Yapılması düşünülen bir işin sonucu önceden bilmek; bir insanın yazgısını öğrenmek, talihi olacağı girişimleri sezebilmek; yapılmak istenen bir iş için uğurlu olan saati tayin edebilmek gibi geleceğe ve bilinmeyene olan merak insanlar arasında daima olagelmıştır. Söz konusu merakı tatmin edebilmek için yapılan yorumları kapsayan “fal” adlı uygulamaya özellikle genç kızlar, gelinler ve dul kadınlar rağbet göstermektedir. Bakılan çeşitli fallar arasında, “kahve falı”nın yaygınlığı, kahve adlı içeceğin etrafında oluşturulmuş olan bir kültür dairesine dikkat çekmektedir.

Evlerde, eş, dost ziyaretlerinde, kabul günlerinde sıkça tüketilen kahvenin telvesiyle birlikte ikram edilmesi fal bakma geleneğini ortaya çıkarmıştır.

Bu makalede, öncelikle çeşitli sözlük ve ansiklopedilerde yapılan “fal” tanımları üzerinde durulmuş, çalışma sahasındaki sözlü kaynakların konuyla ilgili değerlendirmelerine yer verilmiştir. Ardından kahve falcılığı, kahve falına bakan ve baktıranlar hakkında bilgiler verilmiştir. Kahve falının yapısal özelliklerinden söz edilerek, bireysel ve toplumsal işlevleri üzerinde tespit ve yorumlar yapılmıştır. Bu bağlamda yapısal ve işlevsel bir incelemeye tabi tutulan kahve falı hakkında inceleme ve değerlendirmeler yapılırken Muğla yöresinden derlenen malzeme esas alınmıştır. Sonuçta, kendine has bir geleneğin şekillenmesine vesile olan kahve falının, kahve var oldukça işlevini koruyacağı kanaatine varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Fal, kahve, kadın, yapı, işlev.

Abstract

AN EVALUATION ON THE TRADITION OF FORTUNE-TELLING OF TURKISH COFFEE IN MUĞLA

Curiosity about future and unknown such as knowing the result of an issue supposed to be done beforehand, learning one’s destiny, perceiving lucky attempts, appointing the lucky time for the job wished to be done. Especially young girls, brides, widows demand for an application called “fortune-telling” that includes the comments to satisfy the curiosity talked about. Among various fortune-telling, prevalence of “fortune-telling of coffee” draws attention to a cultural circle formed around a beverage called “coffee”. Serving coffee, which is often consumed at homes, during friend visits and on reception days, with coffee-grounds has brought out the tradition of fortune-telling.

In this article; firstly, descriptions of “fortune-telling” in different dictionaries and encyclopedies are studied and evaluations related to subject of oral resources in the area of the study took place. Then, information about fortune-telling, fortune-tellers and ones whose fortunes are told is given. Determinations and comments on the individual and social functions have been done by mentioning structural characteristics of coffee-fortune. Related to this, material collected from Muğla region is the base while research and assessments are being done about fortune-telling that has been researched structurally and functionally. Eventually, it’s believed fortune-telling of Turkish coffee that caused a tradition, peculiar to itself, formed will keep its functions as long as coffee exists.

Key Words: Fortune-telling, coffee, woman, structure, function.